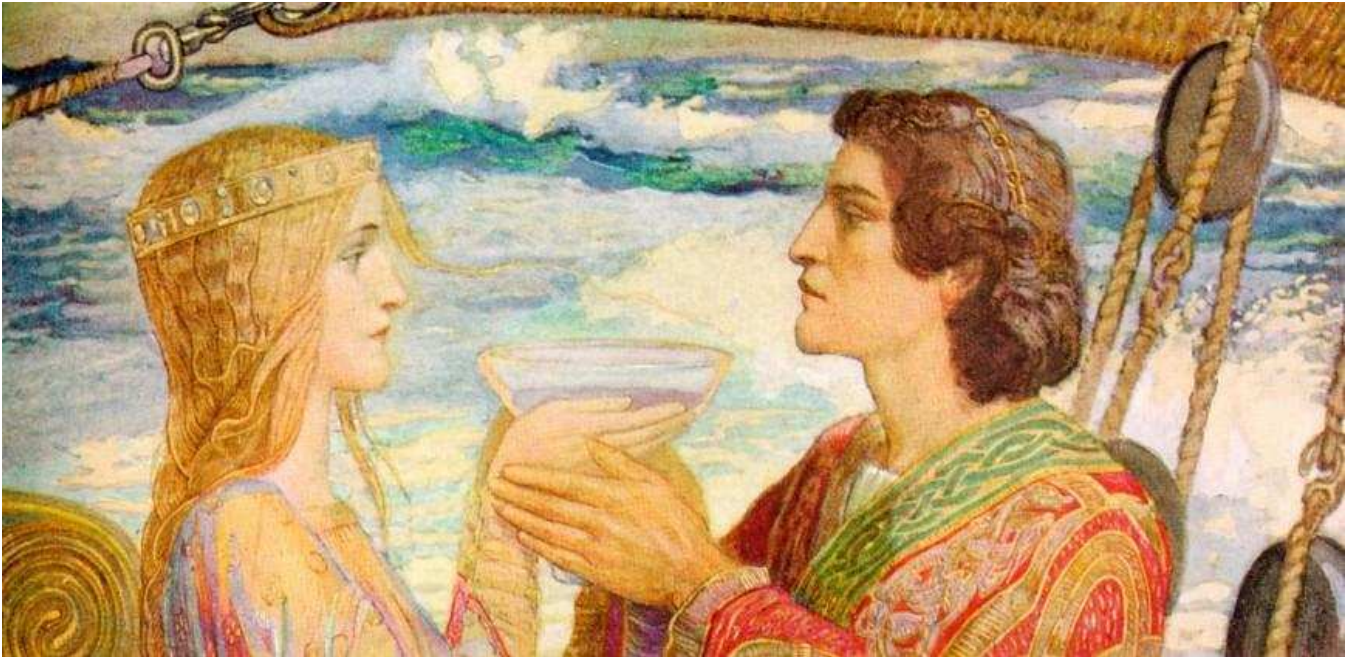

Το σκοτάδι που φωτίζει την Αλήθεια | Ο συμβολικός κόσμος του «Τριστάνου»

Γιατί, ο έρωτας δεν είναι δώρο που μας δίνεται. Εμείς είμαστε δώρα που δίνονται στον έρωτα. Έστω κι αν γνωρίζουμε καλά πόσο η προσφορά αυτή κοστίζει...

Κώστας Παπαχρήστου

SHARE IT

Το αεράκι που φουσούσε στο κατάστρωμα μετρίαζε κάπως την αυγουσιάτικη ζέστη. Την πρόσεξα καθώς ήταν ακουμπισμένη στην κουπαστή, κοιτώντας μάλλον αφηρημένα προς το πέλαγος. Ήταν ωραία γυναίκα, ίσως η ωραιότερη που είχα δει. Κάποιος τη φώναξε, κι έτσι έμαθα τ' όνομά της. Είχε κάτι από θάλασσα...

Από δύο ηλικιωμένες κυρίες που «κουτσομπόλευαν» μεγαλόφωνα στον απέναντι πάγκο, έμαθα την ιστορία της:

– Αυτή που βλέπεις, Μαρία μου, την πάντρεψαν μικρή με έναν πολύ πλούσιο. Δεν ήξερε τι είχε, σου λέω! Και κάποιο καλοκαίρι γνώρισε εκεί στο νησί έναν μουζικάντη. Μπατίρης, δηλαδή. Εκείνη όμως ξετρελάθηκε. Πήγε η άμυαλη στον άντρα της ευθύς και του ζήτησε διαζύγιο. Εκείνος την έδιωξε, κρατώντας το παιδί. Δεν το ξανάδε από τότε... Όσο για τον προκομμένο,

τη βαρέθηκε και μετά από δυο χρόνια γνώρισε μια αρτίστα και την παράτησε. Λένε πως έχασε τα λογικά της, η δόλια, και πηγαινοέρχεται μόνη της χειμώνα – καλοκαίρι από την πόλη στο νησί...

Η τραγική εικόνα της ωραίας γυναίκας που ταξίδευε σαν χαμένη στις θάλασσες, πληρώνοντας το τίμημα του έρωτα, μου έφερε τότε αυτόματα στο νου το καλλιτεχνικό δημιούργημα που κήρυξε επανάσταση στη Δυτική μουσική, χαράζοντας αποφασιστικά όλη τη μετέπειτα πορεία της – από τα λυρικά θέατρα και τις αίθουσες συναυλιών, ως τους κινηματογράφους και τις οθόνες της τηλεόρασης...

Μια επανάσταση στη μουσική

Αλλόκοτο πλάσμα ο άνθρωπος. Το πιο αλλόκοτο της Φύσης. Το μόνο που μπορεί να μετατρέψει τα αυτονόητα σε υψηλούς υπαρξιακούς στόχους. Τίποτα δεν φανερώνει τούτη την αλήθεια όσο η φράση – κλισέ, *«ακολούθησε τον εαυτό σου»!* Ναι, όσο κι αν ακούγεται οξύμωρο, δεν συμβαίνει συχνά να ακολουθούμε τον εαυτό μας. Είτε γιατί δεν τον γνωρίζουμε, είτε γιατί θυσιάζουμε συνειδητά την ελευθερία μας στο βωμό συμβάσεων που μας καθιστούν αποδεκτούς ως μέλη μιας κοινωνίας. Η απόδραση από τον ψεύτικο κόσμο των συμβάσεων στον αληθινό της ελευθερίας που βιώνεται μέσω του έρωτα, είναι το κεντρικό θέμα της πιο σύνθετης – μουσικά και φιλοσοφικά – όπερας του **Ρίχαρντ Βάγκνερ**.

Ίσως η σπουδαιότερη μουσική που γράφτηκε ποτέ, το μουσικό δράμα *«Τριστάνος και Ιζόλδη» (Tristan und Isolde)* είναι ένα έργο τόσο περίπλοκο που δύσκολα θα μπορούσε να χωρέσει σε μία σύντομη ανάλυση. Το ορχηστρικό προλούδιο της πρώτης πράξης θεωρείται επανάσταση που γκρέμισε τα στεγανά της κλασικής μουσικής αρμονίας – αν και δεν θα πρέπει να αγνοούμε τα προφητικά κουαρτέτα του **Μότσαρτ** τα αφιερωμένα στον Χάυδν (όπου, μάλιστα, σε ένα από αυτά, K.428, ακούγεται το ίδιο το θέμα του *«Τριστάνου»!*), όπως και τα πιανιστικά προλούδια του **Σοπέν** με τις αρμονικές τολμηρότητές τους.

Το προλούδιο του *«Τριστάνου»* αφήνει άφωνο τον ακροατή και με την δεξιοτέτα της αντιστικτικής γραφής του Βάγκνερ που, όπως γράφει σε μία ανάλυσή του ο **Λέοναρντ Μπερνστάιν**, *«κάνει τις τρίχες του κεφαλιού να σηκωθούν»!* Στην κορύφωση της δραματικής έντασης της μουσικής, χτίζεται ένα απίστευτα περίπλοκο αρμονικό οικοδόμημα με μουσικά θέματα που εισάγονται διαδοχικά, με τρόπο ώστε κάθε νέα «φωνή» να εμπλουτίζει αντί να υπονομεύει τις ευαίσθητες αρμονικές ισορροπίες των υπολοίπων. Και η έκφραση του Μπερνστάιν κάθε άλλο παρά σχήμα λόγου αποδεικνύεται!

Τα σύμβολα πίσω από το δράμα

Η όπερα του Βάγκνερ, όμως, δεν εξαντλεί τη μεγαλοσύνη της στην ωραιότητα της μουσικής. Ο *«Τριστάνος»* είναι και ποίηση και – κυρίως – φιλοσοφία. Περιγράφει μία διαλεκτική σύγκρουση ανάμεσα στα σύμβολα της μέρας και της νύχτας, του φωτός και του

σκότους. Και, για τους μνημένους, το φως εδώ δεν είναι το «καλό», ούτε το σκοτάδι το «κακό». Ίσως ακριβώς το αντίθετο. «Αυτό το φως... πάρτε αυτό το φως!», φωνάζει ο Τριστάνος καθώς αργοπεθαίνει...

Το δίπολο μέρας – νύχτας συμβολίζει την αντίθεση ανάμεσα στην επίφαση και την ουσία, την εικόνα και την αλήθεια, τη λογική και το συναίσθημα, το «πρέπει» και το «θέλω», τις συμβάσεις και την ελευθερία, την τιμή και τον έρωτα. Έναν έρωτα που στην κορύφωσή του καταργεί κάθε έννοια ατομικότητας.

Ο Τριστάνος και η Ιζόλδη τη μέρα ζουν στον ψεύτικο και υποκριτικό κόσμο των συμβάσεων, όπου η «τιμή» είναι η ανταμοιβή για την τυφλή υποταγή στους κανόνες. Εκείνη πρέπει να δείχνει σαν πιστή σύζυγος του περίλαμπρου βασιλιά Μάρκε... Εκείνος, σαν πιστός υπερασπιστής της τιμής του μονάρχη και θείου του... Το σκοτάδι της νύχτας, όμως, φέρνει στην επιφάνεια τους αληθινούς εαυτούς των δύο εραστών. Υπάρχει μόνο ο Τριστάνος και η Ιζόλδη, και τίποτ' άλλο στον κόσμο. Κι όταν ακόμα η συμβατική τιμή του Τριστάνου χαθεί για πάντα, εκείνη θα διαλέξει και πάλι να τον ακολουθήσει στον δικό του, αιώνια σκοτεινό κόσμο, ίσαμε τον θάνατο...

Το δίπολο «έρωτας – θάνατος» κυριαρχεί σε ολόκληρη την όπερα. Τούτη τη φορά οι έννοιες βρίσκονται σε σύζευξη, σε αντίθεση με το απόλυτα διαζευκτικό «φως – σκοτάδι». Ο έρωτας και ο θάνατος σύντροφοι αχώριστοι, έτσι που ο δεύτερος να αποτελεί ηθικό προαπαιτούμενο για τον πρώτο. Μία ιδέα που καλλιέργησε επίμονα στα συγγράμματα και τις διαλέξεις του και ο Δ. Λιαντίνης – κι ας του *ασκήσαμε κάποτε έντονη κριτική* για τούτο...

Πόσος Σοπενχάουερ υπάρχει στον «Τριστάνο»;

Ο έρωτας, αυτή η υπέρτατη βίωση της ευτυχίας, είναι λοιπόν η άλλη όψη του θανάτου; Για κάποιους φιλοσόφους, τούτο αποτελεί ιερή κι αιώνια αλήθεια. Αυτή την αλήθεια εκφράζει με το μουσικό του δράμα ο Βάγκνερ. Που, κάτω από την επιφανειακά αλαζονική φύση του έκρυβε πάντα τον υπαρξιακό πόνο ενός βαθύ γνώστη του στοχασμού του Σοπενχάουερ.

Η επίδραση του Σοπενχάουερ στη φιλοσοφική σύλληψη του «Τριστάνου» έχει συζητηθεί ευρύτατα (δείτε, π.χ., το εξαιρετο βιβλίο του Γ. Μανιάτη [1]). Θα πρέπει, εν τούτοις, να προσεγγίζουμε το ζήτημα με έναν βαθμό σκεπτικισμού. Κατά τον Σοπενχάουερ, ο θάνατος λυτρώνει τον κόσμο από τα δεινά του έρωτα. Στον «Τριστάνο» συμβαίνει ακριβώς το αντίθετο: ο θάνατος λυτρώνει τον έρωτα από τα δεινά του κόσμου!

Στην πρώτη περίπτωση ο έρωτας είναι ο θύτης. Ωθώντας τον άνθρωπο σε μία ατέρμονη διαδικασία αναπαραγωγής, ευθύνεται για την διαιώνιση του πόνου και της αθλιότητας της ζωής. Έτσι, η μόνη λύτρωση του ανθρώπου από τα επίγεια βάσανα είναι ο θάνατος.

Στη δεύτερη περίπτωση ο έρωτας είναι θύμα των ανθρώπινων συμβάσεων, ειδικά εκείνων που σχετίζονται με το αίσθημα της τιμής και των κοινωνικών κωδίκων που απορρέουν από αυτό. Ο θάνατος λειτουργεί εδώ σαν όχημα απόδρασης από τον επιφανικό κόσμο των συμβάσεων σε έναν κόσμο ελευθερίας, μέσα στον οποίο οι δύο εραστές αποκτούν τη δυνατότητα να βιώσουν τη δική τους, μοναδική αλήθεια. Το δηλητήριο που μεταστοιχειώνεται σε ερωτικό φίλτρο συμβολίζει ακριβώς τη λύτρωση του ερωτικού πάθους μέσω του θανάτου, αφού μόνο με τον θάνατο μπορεί το πάθος να αποκτήσει αιώνια ζωή.

Το δώρο...

Το πλοίο έφτανε ήδη στην ακτή. Θυμήθηκα το καράβι που πήγαινε την Ιζόλδη νύφη νεκροζώντανη στην Κορνούαλη, στην πρώτη πράξη της όπερας. Μια «Ιζόλδη» που έβλεπα τώρα μπροστά μου τρισδιάστατη, ακουμπισμένη στην κουπαστή. Χαμένη κάπου στο χθες, αιώνια θλιμμένη.

Γιατί, ο έρωτας δεν είναι δώρο που μας δίνεται. Εμείς είμαστε δώρα που δίνονται στον έρωτα. Έστω κι αν γνωρίζουμε καλά πόσο η προσφορά αυτή κοστίζει...

[1] Γ. Μανιάτης, *Ρίχαρντ Βάγκνερ: Το «Καθαρά Ανθρώπινο»* (Πολύτροπον, 2004).